

УДК 343.52

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.87.3.46>

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА СЛУЖБОВОГО ПІДРОБЛЕННЯ: ГЕНЕЗИС ТА СУЧАСНІСТЬ

Мельник О.О.,

*аспірант кафедри кримінального права
Національної академії внутрішніх справ,
прокурор відділу Офісу Генерального прокурора
ORCID: 0009-0009-8778-1623
e-mail: melnyk.oleksandr.1990@ukr.net*

Мельник О.О. Кримінально-правова характеристика службового підроблення: генезис та сучасність.

Стаття присвячена аналізу становлення у минулому, розвитку на сучасному етапі та в подальшому положень нормативно-правових актів, якими встановлювалась відповідальність за службове підроблення. Актуальність дослідження обраної проблематики обґрунтовується автором необхідністю внесення до закону про кримінальну відповідальність, зокрема, в частині норми про службове підроблення якісних змін, на противагу тим, які вносились останні десятиріччя. У контексті з'ясування нормативного змісту елементів складу службового підроблення у різні історичні періоди розвитку вітчизняного законодавства, аналізуються відповідні норми кримінального права, що містились у Судебнику 1550 р., Соборному уложенні 1649 р., Уложенні про покарання кримінальні і виправні 1845 р., КК 1922 р., КК 1960 р. та інших історичних правових пам'ятках. Звертається увага на особливості окремих елементів складу службового підроблення, їх трансформацію у історичній парадигмі, зокрема, що стосується предмета (від грамот, указів тощо, до – офіційних документів), об'єктивної сторони (від переклеювання печатки, засвідчення копії неіснуючого документа тощо, до – підроблення інших шляхом (способом)), суб'єкта (від дяка, піддякона тощо, до – службової особи) та суб'єктивної сторони (мотив і мета змінювали іноді виступали обов'язковими ознаками суб'єктивної сторони службового підроблення, а іноді – факультативними). Приділяється увага змісту усіх п'яти законів, якими вносились зміни до ст. 366 КК, у першу чергу з точки зору дійсних причин та обставин їх прийняття, вплив таких змін на елементи складу службового підроблення. Аналізуються доктринальні підходи до бачення кримінальної відповідальності за службове підроблення у майбутньому, у тому числі і в проекті нового кримінального закону України. Зроблено висновки, зокрема, про період формування найбільш наближеного до сучасного складу службового підроблення, казуїстичність, недосконалу законодавчу техніку, що притаманні історичним правовим пам'яткам і подекуди знайшли своє продовження і в сучасному кримінальному праві, безсистемність змін до норми, яка встановлює кримінальну відповідальність за службове підроблення, а також пропонуються зміни до кримінальної відповідальності за службове підроблення.

Ключові слова: службове підроблення, кримінальне правопорушення, генезис, проект, зміни.

Melnyk O.O. Criminal and legal characteristics of official forgery: genesis and modernity.

The article is devoted to the analysis of the formation in the past, development at the present stage and in the future of the provisions of regulatory legal acts that established liability for official forgery. The relevance of the study of the selected issues is justified by the author by the need to introduce qualitative changes to the law on criminal liability, in particular, in the part of the norm on official forgery, in contrast to those that have been introduced in recent decades. In the context of clarifying the normative content of the elements of official forgery in different historical periods of the development of domestic legislation, the relevant norms of criminal law contained in the Code of Criminal Procedure of 1550, the Council Code of 1649, the Code of Criminal and Correctional Punishments of 1845, the Criminal Code

of 1922, the Criminal Code of 1960, and other historical legal monuments are analyzed. Attention is drawn to the peculiarities of individual elements of official forgery, their transformation in the historical paradigm, in particular, regarding the subject (from letters, decrees, etc., to official documents), the objective side (from re-sticking a seal, certifying a copy of a non-existent document, etc., to forging others by means (method)), the subject (from a deacon, subdeacon, etc., to an official) and the subjective side (the motive and goal sometimes acted as mandatory signs of the subjective side of official forgery, and sometimes as optional). Attention is paid to the content of all five laws that amended Article 366 of the Criminal Code, primarily from the point of view of the valid reasons and circumstances of their adoption, the impact of such changes on the elements of official forgery. Doctrinal approaches to the vision of criminal liability for official forgery in the future are analyzed, including in the project of the new criminal law of Ukraine. Conclusions are drawn, in particular, about the period of formation of the most similar to the modern structure of official forgery, casuistry, imperfect legislative technique, which are inherent in historical legal monuments and in some places have found their continuation in modern criminal law, the lack of systematic changes to the norm that establishes criminal liability for official forgery, and also proposed changes to criminal liability for official forgery.

Key words: official forgery, criminal offense, genesis, project, changes.

Постановка проблеми. Дослідження генезису кримінальної відповідальності за службове підроблення дає змогу, з одного боку, сформувати цілісну картину соціально-правової дійсності у якій той чи інший нормативно-правовий акт діяв, як змінювався з плином часу, а з іншого боку, – оцінити наявні законодавчі ініціативи щодо змін до Кримінального кодексу України [5] (далі – КК) та запропонувати власні. Під час дослідження нами за основу братимуться безпосередньо норми кримінального права, які регулювали відповідальність за відповідне правопорушення у певний проміж часу. Такий підхід зумовить чітке виокремлення тих чи інших елементів складу службового підроблення, форми їх фіксації (описання) у нормах кримінального права та набору (кількості, видів) суб'єктивних та об'єктивних ознак службового підроблення. У науці кримінального права такий підхід застосовується, наприклад, при дослідженні конкуренції кримінально-правових норм. Так, Навроцький В.О. зауважує, що при розмежуванні злочинів, їх відмежуванні від інших правопорушень до уваги слід брати ознаки, які прямо вказані в диспозиції правової норми, тобто є конституюючими ознаками злочину [8, с. 479].

У вітчизняній науці кримінального права існують різні підходи до способу здійснення наукового дослідження щодо генезису певного правового явища і його значущості періодизації взагалі. Наприклад, Тимошенко Н.О. у своїй дисертаційній роботі «Кримінально-правова характеристика підроблення документів, печаток, штампів та бланків, їх збуту та використання» [13] взагалі не приділяє жодної уваги генезі відповідних кримінально-правових норм; дисертаційне дослідження Степанюка М.В. «Відповідальність за службове підроблення у кримінальному праві України» [18] хоч і містить підрозділ 1.2 «Історія розвитку законодавства України щодо відповідальності за службове підроблення», проте у ньому здійснено поверхневий аналіз розвитку українського законодавства щодо кримінальної відповідальності за службове підроблення за вітчизняним кримінальним правом (від здобуття державного суверенітету України до сьогодення). Нашому детальному аналізу підлягатимуть норми історичних правових пам'яток (джерел кримінального права минулого), які містили ключові ознаки складу службового підроблення у його сучасному (класичному) розумінні, зокрема, предметом кримінального правопорушення має бути документ (не речі, монети, гроші тощо), суб'єктом – службова (посадова) особа, а діяння має полягати у здійсненні будь-якої дії, яка б спричиняла недостовірність у змісті інформації документа (як правило, орієнтиром виступає термін «підроблення»).

Мета дослідження: проаналізувати розвиток норми кримінального закону про службове підроблення, виокремити характерні певному періоду часу елементи складу даного кримінального правопорушення, здійснити оцінку наявних пропозицій змін до КК та запропонувати зміни в частині кримінальної відповідальності за службове підроблення.

Стан опрацювання проблематики. Наукові роботи таких вітчизняних вчених-правознавців як Андрушко П.П., Мельник М.І., Навроцький В.О., Осика І.М., Светлов О.Я., Тучков С.С., Тимошенко Н.О., Хавронюк М.І. та інших присвячені окремим питанням кримінальної відповідальності за службове підроблення, як правило, у межах висвітленні інших, суміжних або більш широких кримінально-правових проблем. Кримінологічні та криміналістичні аспекти службового

підроблення були предметом дисертаційних досліджень, зокрема, Остапенко Я.С., Копчі Н.В. У 2024 р. Степанюком М.В. захищено дисертацію «Відповідальність за службове підроблення у кримінальному праві України».

Виклад основного матеріалу. Уперше кримінальна відповідальність певних службових осіб за службове підроблення встановлювалась царськими судейниками, які застосовувались на українських землях. Так, положеннями ст. 4 Судейника 1550 р. [19] встановлювалась кримінальна відповідальність дяка за оформлення судової виписки або фіксації судового процесу не у відповідності до дійсності (того, що відбувалось), без відома бояр, дворецького чи казначея, якщо з'ясується, що він за вчинене взяв хабар («посул»); покарання за даною нормою передбачалось у вигляді тюремного ув'язнення. Сучасником Татішевим В.М. роз'яснювалось, що через неясність суду або різноманіття законів легко можна допустити помилку, без умислу, тоді як тюремного покарання заслуговувало саме складення судової виписки не у відповідності до процесу, свідомо зазначити невідповідні закони; тоді як виявлення отримання хабаря навряд чи можливо вивити [19, 16].

На думку Нікітенка В.М., приписи ст. 4, 5 Судейника 1550 р. передбачали відповідальність за фальсифікацію протоколів судового засідання або недостовірний запис показань сторін чи свідків унаслідок отримання хабаря; тогочасний законодавець виокремив такі види фальсифікації, як підроблення документа шляхом внесення в його зміст неправдивих відомостей (прототип – службове підроблення) та виготовлення сфальсифікованого офіційного документу (прототип – штучне створення доказу) [9, с. 203].

Аналіз безпосередньо норм Судейника 1550 р. у цій частині свідчить, що відповідне кримінальне правопорушення передбачало з об'єктивної сторони обов'язкову наявність такого предмета як судова виписка, діяння у формі не лише складення недостовірного документа, але й отримання хабаря за це, а з суб'єктивної сторони – спеціального суб'єкта – дяка, прямий корисливий умисел, не обумовлений змовою (вказівками) із службовими особами вищого соціального статусу.

Свідченням актуальності боротьби із підробленнями у зв'язку із наявністю відповідних правопорушень є досить казуїстичні формулювання арт. 16 розд. I Литовського статуту 1588 р. [15], яким передбачалось покарання у вигляді смертної кари за підроблення різного виду документів (листи, боргові розписки, заставні, боргові розписки тощо), яке могло вчинятись різними способами: підробка підпису, від'єднання печатки від одного документа та приєднання її до іншого документа. В подальшому такий підхід до формулювання об'єктивної сторони підроблення знайшов своє відображення і в Соборному уложенні 1649 р. [16], у якому містилась окрема глава IV «Про «підписників» (тобто підроблювачів підпису) і тих, що печатки підробляють» (написання від імені царя грамоти, або вписання недостовірних даних у царську грамоту, інші листи, підробка у них печатки, або «переклеювання» царської печатки із одного документа (дійсного) на інший (недійсний)). Права, за якими судиться малоросійський народ, також передбачали відповідальність за підроблення грамот, привілеїв, царських указів, урядових листів, указів, печаток, під загрозою покарання – страти шляхом спалення (арт. 13 гл. 3) [10, с. 108]. Об'єктивна сторона підроблення документів передбачалась у вигляді вчинення таких діянь як фальшування, тобто складання документів неправдивих, вигаданих, наслідування почерку царя на грамотах і привілеях. Водночас, детально не зупиняємось на даних пам'ятках, оскільки суб'єкт підроблення за ними був загальним.

У ст. 12 гл. X Соборного уложення 1649 р. встановлювалось покарання для диякона, піддиякона за підробку судових документів (рішень), а саме за внесення відомостей до судової справи, які не відповідають дійсності – судовому процесу, який фактично відбувався. При чому диякону за вчинення таких дій загрожувало покарання у виді побиття батоном та зняття сану диякона, а піддиякону – відрубання руки.

Згідно Соборного уложення 1649 р. передбачались спеціальні (казуїстичні) види службового підроблення, а особливістю було не стільки розвиток елементів складу службового підроблення, як диференціація тяжкості покарання залежно від соціально-правового статусу суб'єкта. Тобто, суб'єкт службового підроблення виступав ще як «мірило» тяжкості покарання за одне і те ж правопорушення.

Суттєво розширювались види спеціальних службових підроблень відповідно до Уложення про покарання кримінальні та виправні 1845 р. [22]. Так, Тучков С.В. зазначає, що на підроблення як можливий спосіб вчинення злочину вказується у більшості розділів вищезазначеної правової пам'ятки [21, 10].

Дане Уложення містило розділ V «Про злочини і проступки по службі державній і громадській», який в свою чергу включав главу 4 «Про підлоги (підробку) по службі». Саме кримінально-правові норми даної глави можна назвати у сучасному розумінні загальним складом службового підроблення, на відміну від глави 11 цього ж розділу, у якій містились окремі види спеціальних складів службового підроблення (відповідальність землеміра за умисне неправильне складання межових планів чи книг (ст. 469), за що передбачалось покарання аналогічне покаранню за службові підроблення (ст. 391); таке ж покарання передбачалось для чиновників кріпосних справ, які складатимуть завідомо недостовірні акти (ст. 489)).

Глава 4 «Про підлоги (підробку) по службі» розділу V вказаного Уложення містила окремі склади службового підроблення. Зокрема, положеннями ст. 390 встановлювалась найвища міра покарання за підробку (передбачались такі форми діяння як завідомо неправдиве викладення царських повелінь, підробка, умисне перекручування, підчистка) службовими особами царських указів, указів чи інших паперів Сенату, інших державних устав чи їх посадових осіб. Положеннями ст. 391 зазначеного Уложення передбачалась відповідальність за вчинення при здійсненні службових повноважень таких діянь як: наведення вигаданих свідоцьких показань; складення акту без присутності осіб, «заднім числом»; приховання істини у рапорті, доповіді, протоколі, журналі, свідоцтві, цивільних чи торгових зобов'язаннях, інших офіційних актах, включення в них вигаданих обставин, завідомо неправдивих даних, видача копії з неіснуючого акту, підробка, злосамірене виправлення чи підчистка акту, що передані на зберігання тощо. За такі дії передбачалось покарання, зокрема, у виді позбавлення всіх прав і статків із засланням до Сибіру. Статтею 392 Уложення передбачалось покарання у виді відсторонення від посади за видачу службовою особою завідомо неправдивого свідоцтва про хворобу, бідність, хорошу поведінку тощо. У ст. 413 даного документа передбачалась відповідальність за особливу форму співучасті у вчиненні кримінального правопорушення, – схилення службової особи вчинити, зокрема, підроблення документів.

Таким чином, в Уложенні норми про службове підроблення знаходять своє формалізоване, найбільш подібне сучасному, відображення. Характерними ознаками об'єктивної сторони службового підроблення є казуїстичний невичерпний перелік діянь, які вважались підробленням (виправлення, підчистка, засвідчення копії неіснуючого документа, проставлення дати «заднім числом» тощо), такі ж ознаки характеризували предмет кримінального правопорушення (царські укази, укази чи інші документи Сенату тощо). Суб'єктивна сторона характеризується прямим умислом (подекуди вживається термін «злосамірене» щодо службового підроблення, - з метою акцентування саме на прямому умислі), а суб'єктом є службова особа, причому вперше зафіксовано саме дане поняття у кримінально-правовій нормі. Вітчизняні дослідники наголошують, що в даному випадку замість чіткого розуміння поняття спеціального суб'єкту злочину використовувались терміни «посадова особа», «чиновник», «особа, яка перебуває на державній чи громадській службі» тощо [7, 16-17].

Перший кодифікований акт кримінального законодавства радянської доби – КК УРСР 1922 р. [2] (далі – КК 1922 р.) у главі II «Посадові (службові) злочини» містив ст. 116, якою передбачалось покарання у виді позбавлення волі чи примусових робіт на строк до 1 р. чи звільнення з посади (а у випадку заподіяння особливо тяжких наслідків чи вчинення злочину у корисливих чи інших особистих цілях – позбавленням волі не менше 1 року зі суворою ізоляцією) за службовий підлог.

Диспозиція службового підлогу відповідно до даної кримінально-правової норми передбачала вчинення наступних альтернативних діянь: 1) внесення службовою особою в офіційні документи завідомо неправдивих відомостей; 2) підробки; 3) підчистки; 4) помітки заднім числом; 5) складання службовою особою завідомо неправдивого документа; 6) видача службовою особою завідомо неправдивого документа; 7) внесення в книги завідомо неправдивих записів, якщо такі діяння не підпадають під ознаки діянь, передбачених ст. 85 КК 1922 р.

Суб'єктом службового підлогу могла бути лише службова особа, що відрізняло дану норму від ст. 189 КК 1922 р., яка передбачала відповідальність за підробку з корисливих цілей як офіційних, так і простих звичайних, документів і розписок, якщо така підробка не підпадає під ознаки злочину, передбаченого ст. 85 КК 1922 р. Карався даний злочин позбавленням волі до 2 років.

Частиною 1 ст. 85 КК 1922 р. встановлювалась кримінальна відповідальність за підробку грошових знаків і державних цінних (відсоткових) паперів, марок і інших знаків державної оплати. Якщо даний злочин вчинявся за попередньою змовою групою осіб чи в промислових масштабах,

то учасники і пособники карались вищою мірою покарання з пониженням покарання, за наявності пом'якшуючих обставин, до позбавлення волі на строк не нижче 3 років зі суворою ізоляцією та конфіскацією майна, а якщо попередня змова була відсутня, - позбавленням волі до 2 років із суворою ізоляцією та конфіскацією частини майна (це є покарання передбачалось і для покривачів даного злочину). В свою чергу, ч. 2 ст. 85 КК 1922 р. передбачалось покарання у виді позбавлення волі до 1 року за підробку мандатів, посвідчень чи інших документів, які надають певні права, чи звільняють від обов'язків.

Тобто, співставляючи систему кримінально-правових норм, передбачених ст.ст. 85, 116, 189 КК 1922 р., бачимо, що основу для виділення складу службового підлогу слугував виключно суб'єкт кримінального правопорушення (спеціальний), загальний склад підроблення передбачав наявність корисливого мотиву, а підробка окремих документів, незалежно від її суб'єкта діяння, могла конкурувати із ст.ст. 116, 189 КК 1922 р.

Новою редакцією закону про кримінальну відповідальність – КК 1927 р. [6] теж передбачалась відповідальність за службовий підлог, причому покарання уже передбачалось у виді позбавлення волі до 2 років.

Відповідно до ст. 172 КК УРСР 1960 р., який застосовувався у новітній історії України найдовше, службовий підлог, тобто внесення посадовою особою до офіційних документів завідомо неправдивих відомостей, складання і видача завідомо неправдивих документів, а також підробка документів, якщо ці дії вчинено із корисливих мотивів чи іншої особистої заінтересованості карався (у первинній редакції) позбавленням права обіймати певні посади до 3 років та позбавленням волі на строк до 2 років.

Описання даного діяння як «підлог» було характерним для тогочасного українського законодавства, яке наслідувало російськомовні правові акти із відверто невдалим перекладом. Має сенс і позиція Колоса М.І., що використання у ст. 172 КК УРСР 1960 р. такого терміну було спеціальним, аби узвичаїти подібні слова в українському правовому полі, як кримінально-правову термінологію [3, с. 300].

Далі, вказана кримінально-правова норма, зокрема, на підставі Закону України від 11.07.1995 № 282/95-ВР «Про внесення змін і доповнень до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності посадових осіб» передбачала відповідальність за посадовий підлог, тобто внесення посадовою особою до офіційних документів завідомо неправдивих відомостей, інша підробка документів, а також складання і видача завідомо неправдивих документів.

Таким чином, за час трансформації кримінального права протягом радянського періоду та до прийняття чинного КК, об'єктивна сторона норми про службове підроблення стала менш казуїстичною, на підході до предмета та суб'єкта даного кримінального правопорушення зміни не позначались, тоді як тривалий час обов'язковим елементом суб'єктивної сторони, окрім вини, визнавався ще й специфічний мотив, який представляє проблеми у доказуванні з сучасного погляду. Водночас, тогочасний український правознавець Светлов О.Я. відзначав з даного приводу, що зміст мотивів, яких вимагає кримінальний закон, «всіма криміналістами обґрунтовано розглядався аналогічно мотивам службового зловживання» [17, с. 244].

Чинна редакція ст. 366 КК виділяє такі нормативні елементи складу службового підроблення: 1) об'єктивна сторона виражається у наступних альтернативних діяннях: складання завідомо неправдивих офіційних документів, видача завідомо неправдивих офіційних документів, внесення до офіційних документів завідомо неправдивих відомостей, інше підроблення офіційних документів; 2) суб'єктом є службова особа, зміст якої розкривається у ч.ч. 3, 4 ст. 18 КК; 3) предметом є офіційний документ, зміст якого розкривається у примітці до ст. 358 КК.

За час існування ст. 366 КК до неї п'ять разів вносились зміни: 1) Законом України від 11.06.2009 № 1508-VI «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення» фактично змінено послідовність розташування слів у ст. 366 КК, які позначали окремі форми діянь, що становлять службове підроблення; підвищено нижню межу покарання у виді штрафу за ч. 1 та передбачено обов'язкове покарання у виді штрафу за ч. 2 ст. 366 КК; цей Закон визнано таким, що втратив чинність згідно із Законом України від 21.12.2010 № 2808-VI «Про визнання такими, що втратили чинність, деяких законів України щодо запобігання та протидії корупції»; 2) Законом України від 07.04.2011 № 3207-VI «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення» внесено аналогічні зміни, оскільки попередні втратили чинність; 3) Законом України від

18.04.2013 № 222-VII «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України стосовно виконання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України» передбачено обов'язкове покарання у виді спеціальної конфіскації; 4) Законом України від 13.05.2014 № 1261-VII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у сфері державної антикорупційної політики у зв'язку з виконанням Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України» фактично виключено попередні зміни; 5) Законом України від 22.11.2018 № 2617-VIII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» посилено покарання за ч. 1 ст. 366 КК у виді штрафу.

Таким чином, елементи складу службового підроблення у чинному КК нічим не відрізнялись від таких же елементів за КК 1960 р. з врахуванням наступних змін. Зміни до ст. 366 КК полягали у виключенні назви кримінального правопорушення із тексту диспозиції (що не є правилом для закону про кримінальну відповідальність, з огляду на ч. 1 ст. 115, ч. 1 ст. 185, ч. 1 ст. 190 КК тощо); 2) перестановці слів у диспозиції статті; 3) зміні покарання у зв'язку із причинами не пов'язаними із суспільною небезпекою службового підроблення, а пов'язаними із змінами в антикорупційному та кримінальному процесуальному (останні зміни зумовлені саме загрозою віднесення ч. 1 ст. 366 КК до проступків, а не підвищенням рівня суспільної небезпеки саме у відповідний період часу даного кримінального правопорушення) законодавстві. Прикметно, що ст. 366 КК взагалі ніколи не була зазначена у примітці до ст. 45 КК, тобто службове підроблення не вважається корупційним чи пов'язаним із корупцією кримінальним правопорушенням).

Із наведеного випливає, як мінімум два взаємовиключні умовиводи: 1) або законодавча конструкція ст. 366 КК у зв'язку із іншими кримінально-правовими нормами не викликає необхідності змін, оскільки елементи складу даного кримінального правопорушення сформульовано вдало, універсально; 2) або в силу певних причин (наприклад, категорія кримінальних правопорушень, до якої належить службове підроблення, відсутність ст. 366 КК у примітці до ст. 45 КК тощо) такі зміни не вважаються актуальними законодавцем, а ті зміни, які фактично вносяться до ст. 366 КК фактично непослідовні, безсистемні та ніяк не пов'язані із особливостями кримінально-правової природи службового підроблення.

Ми схилиємось до останнього висновку, та вважаємо, що кримінально-правові норми, які встановлюють кримінальну відповідальність за службове підроблення потребують перегляду, зокрема, в частині понять, які позначають відповідне діяння, суб'єкта його вчинення, актуальності покарання за дане кримінальне правопорушення.

У дисертаційних дослідженнях Тімошенко Н.О., Тучкова С.С., які торкались проблематики службового підроблення, вдосконалення складу службового підроблення не пропонувалось, за винятком уточнень поняття офіційного документа. Андрушко П.П. пропонував, зокрема, доповнити КК новою ст. 366-1 «Підроблення чи використання підроблених документів службовою особою юридичної особи приватного права» [1, с. 329].

Сьогодні ж у науці кримінального права простежується підхід, згідно якого службове підроблення має зникнути як окремий склад кримінального правопорушення. Так, члени Робочої групи з питань розвитку кримінального права Комісії з питань правової реформи відзначають, що у Розділі 9.4 проекту КК «Кримінальні правопорушення проти порядку публічної служби» немає аналогу кримінального правопорушення, передбаченого у ст. 366 чинного КК «Службове підроблення», а відповідні склади кримінальних правопорушень визначені у розділах 7.7 «Кримінальні правопорушення проти безпеки інформаційних систем» і 7.8 «Кримінальні правопорушення проти достовірності інформації, що міститься на речових носіях» [12, с. 355]. За змістом розділу 7.8 зазначеного проекту КК «використанням службових повноважень чи професійних обов'язків або пов'язаних із ними можливостей» є ознакою, що підвищує на один ступінь тяжкість такого злочину, який виражений у формі вчинення особою наступних діянь: «1) підробила офіційний документ з метою його використання ним чи іншою особою, 2) видала підроблений офіційний документ, 3) збула підроблений офіційний документ або 4) використала його» [4].

Враховуючи абсолютизацію предмету кримінального правопорушення при визначенні структури проекту КК, можливо погодитись із наведеною логікою законодавчих змін, проте зрештою залишаються невирішеними проблеми, пов'язані із застосуванням понять, а саме: 1) наповнення змісту та співвідношення понять, які, зокрема, позначатимуть об'єктивну сторону підроблення; 2) обов'язкової суб'єктивної ознаки складу даного однієї із форм об'єктивної сторони даного кри-

мінального правопорушення – мета використання підроблювачем чи іншою особою. Ці проблеми не є новими, і спроби їх вирішити були як у науці, так шляхом створення узагальнення судової практики [11].

На нашу думку, при законодавчих змінах доцільно уникнути інших суб'єктивних ознак службового підроблення, окрім як умислу; фіксація у новому КК мотиву і мети, які раніше відображались у нормах вітчизняного законодавства про службове підроблення, позитивного впливу на правозастосовну практику не матиме, як і не відіграватиме превентивної функції права. Також обрання одного із двох понять, які раніше позначали об'єктивну сторону службового підроблення («складання», «видача») у майбутньому лише одного неминуче призведе до появи дискусій щодо виключення чи не виключення іншого діяння, яке позначалось поняттям, яке уже не міститиме КК, зі складу кримінально караних.

Заявляючи про першість у пропозиціях усунення надмірної диференціації кримінальної відповідальності за службове підроблення, виключення окремої норми у КК, яка встановлює відповідальність за службове підроблення [18, 18-19], Степанюк М.В. фактично дотримується зазначеного вище напрямку думок авторів проекту КК. Так, на думку вказаного науковця, ч. 1 ст. 358 КК має формулюватись як «підроблення будь-яким способом офіційного документа або видача завідомо підробленого офіційного документа з метою використання його будь-якою особою для вчинення іншого суспільно небезпечного діяння, а так само невнесення особою в офіційний документ відомостей, які вона зобов'язана була внести, з тією самою метою», а кваліфікований склад даного кримінального правопорушення, передбачений ч. 4 ст. 358 КК, передбачатиме вчинення відповідних діянь службовою особою із використанням свого службового становища [18, с. 218]. Як і у випадку, із проектом КК, пропозиції Степанюка М.В. не виправдано, на нашу думку, ускладнюють набір суб'єктивних ознак службового підроблення (метою, до того ж вужчою, аніж у проекті КК), без достатніх обґрунтувань виокремлюють лише таку форму діяння як «видача», оминаючи «складання». Більше того, недостатньо обґрунтованими та досить суперечливими видаються пропозиції: 1) виділення як окремої (начебто, до цього часу неіснуючої) форми підроблення як невнесення в офіційний документ відомостей, які службова особа зобов'язана була внести. Такі зміни фактично розмиють рамки поняття підроблення, яке більш-менш усталене, можуть необґрунтовано зрівняти підходи до відповідальності за невиконання певних цивільно-правових, адміністративних (публічно-правових) зобов'язань із відповідальністю за підроблення; 2) створення ще більшої кількості складів кримінальних правопорушень, які у суб'єктивних ознаках свого складу містять посилення на предикат. Такі зміни передбачатимуть встановлення усіх нормативних ознак складу не лише службового підроблення, але й фактично іншого «суспільно небезпечного діяння».

Висновки. Таким чином, аналіз історичних правових пам'яток, які застосовувались на українських землях та встановлювали відповідальність за службове підроблення, дозволяє дійти наступних висновків: 1) починаючи з XVI ст. у законодавстві вибудовувалась відповідальність спеціальних суб'єктів за різні види підроблення документів; 2) протягом другої половини XIX ст. – першої половини XX ст. сформульовано найбільш наближений до сучасного склад службового підроблення; 3) казуїстичність, недосконала законодавча техніка, що притаманні історичним правовим пам'яткам при відображенні, зокрема, предмету та об'єктивної сторони службового підроблення, на жаль, знайшли своє продовження і в сучасному кримінальному праві; 4) останніми десятиліттями норма, яка встановлює кримінальну відповідальність за службове підроблення, зазнає безсистемних змін, які не пов'язані із особливостями кримінально-правової природи службового підроблення.

На нашу думку, другорядним з точки зору правозастосування є розташування у структурі КК норми про відповідальність за службове підроблення, натомість першочерговим є вдосконалення елементів складу службового підроблення, зокрема: 1) предмету (поняття офіційного документа має бути спрощене і більш чітким; під офіційними слід вважати документи, що складаються, видаються, посвідчуються (або до яких вноситься інформація) уповноваженими службовими особами, а також іншими фізичними особами, яким нормативно-правовими актами надано право складати, видавати, посвідчувати документи (або вносити до них інформацію), вимог до форми і змісту яких передбачені нормативно-правовими актами, а наявна у них інформація підтверджує юридичні факти, - зазначене потребує внесення змін до примітки до ст. 358 КК); 2) форм діянь (із чотирьох наразі наявних форм у ч. 1 ст. 366 КК необхідно як мінімум залишити підроблення офіційного документа, а також визначитись щодо доцільності наявності інших термінів на позначення форм діянь у залежності від того, які саме дії (процеси) охоплюються підробленнями, - зазначене потребує внесення

змін до ч. 1 ст. 366 КК); 3) усунення суперечностей між підходом до визначення суб'єктів видачі офіційних документів у примітці до ст. 358 та ч.ч. 3, 4 ст. 18 КК; 4) при прийнятті розробленого проекту КК не включати до нормативних ознак складу службового підроблення мотив та мету.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Андрушко П.П. Реформа українського антикорупційного законодавства у світлі міжнародно-правових зобов'язань України. Київ: Атіка, 2012. 332 с.
2. Збірник постанов та розпоряджень робітничо-селянського уряду України. № 1–28; 29–56. Харків: Вукопспілки, 1922. 1147 с.
3. Колос М.І. Українське кримінальне право: походження розвиток і сучасність: дис. ... докт. юрид. наук. Острог, 2019. 471 с.
4. Контрольний текст проекту Кримінального кодексу України станом на 01.08.2024 URL: newcriminalcode.org.ua/upload/media/2024/08/02/kontrolnyj-tekst-proyektu-kk-stanom-na-01-08-2024.pdf.
5. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
6. Кримінальний кодекс УСРР в редакції 1927 року. 2 -е офіц. вид. Х., 1927. 322 с.
7. Максимович Р.Л. Поняття службової особи у кримінальному праві України. Львів, 2007. 271 с.
8. Навроцький В.О. Основи кримінально-правової кваліфікації: навч. посібник. К.: Юрінком Інтер, 2006. 704 с.
9. Нікітенко В.М. Історія становлення кримінальної відповідальності за фальсифікацію доказів. *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право.* Випуск 1/2 (29/30) 2016. С. 200–206.
10. Права, за якими судиться малоросійський народ 1743 / упоряд. Вислобоков К.А., відп. ред. та авт. передм. Шемшученко Ю.С. Київ, 1997. 547 с.
11. Практика розгляду кримінальних справ про злочини, склад яких передбачено ст. 366 Кримінального кодексу України (службове підроблення) // *Вісник Верховного Суду України*. К., 2010. № 1. С. 31–43.
12. Проект нового Кримінального кодексу України: передумови розробки, концептуальні засади, основні положення: монографія. Андрушко П.П. та ін. / За заг. ред. Бауліна Ю.В., Хавронюка М.І. К.: Компанія ВАІТЕ. 494 с.
13. Тимошенко Н.О. Кримінально-правова характеристика підроблення документів, печаток, штампів та бланків, їх збуту та використання: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Донецьк, 2009. 234 с.
14. Тучков С.С. Підроблення як спосіб вчинення злочину: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Запоріжжя, 2005. 218 с.
15. Статути Великого князівства Литовського / за ред. Ківалова С.В. та ін. Т. 3, кв. 1. О.: Юридика література, 2002. 666 с.
16. Соборне уложення царя Олексія Михайловича 1649 року / за заг. ред. Любавського М.К. М., 1907. 196 с.
17. Свелов О.Я. Відповідальність за посадові злочини. К.: Наукова думка, 1978. 302 с.
18. Степанюк М.В. Відповідальність за службове підроблення у кримінальному праві України: дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 2024. 370 с.
19. Судебник Государя Царя і Великого Князя Іоана Васильовича, і деякі цього Государя і ближніх його спадкоємців Укази: зібрання і примітками пояснені таємним радником і Астраханським губернатором В.М. Татищевим. 2-е вид. М., 1786. 270 с.
20. Тимошенко Н.О. Кримінально-правова характеристика підроблення документів, печаток, штампів та бланків, їх збуту та використання: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Донецьк, 2009. 234 с.
21. Тучков С.С. Підроблення як спосіб вчинення злочину: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Запоріжжя, 2005. 218 с.
22. Кримінальне уложення від 20 березня 1903 р. СПб., 1903. 250 с.